

เปรียบเทียบปัญหาการลักลอบผลงานทางวิชาการ และการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม¹

พิมพ์นิภา ทองไชย²

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบปัญหาการลักลอบผลงานทางวิชาการและการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา แนวคิดทฤษฎีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบปัญหาการลักลอบผลงานทางวิชาการและการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจว่า กฎหมายลิขสิทธิ์มีที่มาจากหลักการลักลอบผลงาน (Plagiarism) ส่งผลให้ทั้งกฎหมายลิขสิทธิ์และหลักการลักลอบผลงานให้ความคุ้มครองผลงานใกล้เคียงกัน สามารถนำมาปรับใช้ด้วยกันได้ในบางเรื่อง แต่ในขณะเดียวกันก็มีบางส่วนที่แตกต่างกันอยู่ โดยหลักเกณฑ์การลักลอบผลงานมีบางเรื่องที่ทำให้ความคุ้มครองที่ครอบคลุมกว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ แต่อย่างไรก็ตามการคุ้มครองที่กว้างกว่านี้อาจทำให้ความยืดหยุ่นของกฎหมายลดน้อยลง

จากการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการลักลอบผลงานทางวิชาการและการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม ผู้ศึกษาสามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การเปรียบเทียบปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองงานวรรณกรรม

1.) ขอบเขตของการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้รับความคุ้มครอง โดยหลักเกณฑ์การลักลอบผลงานให้ความคุ้มครองที่กว้างกว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ กล่าวคือ หลักเกณฑ์การลักลอบผลงานให้ความคุ้มครองงานวรรณกรรมที่มีการริเริ่มสร้างสรรค์ (Originality) และมีการแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ (Expression of Idea) เช่นเดียวกับกฎหมายลิขสิทธิ์ แต่หลักเกณฑ์การลักลอบผลงานยังให้ความคุ้มครองครอบคลุมไปถึงในส่วนของความคิด (Idea) กระบวนการ (Method) ข้อเท็จจริง (Fact) และแนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมเหล่านั้นด้วย อย่างไรก็ตาม การให้ความคุ้มครองไปถึงส่วนของความคิด หรือแนวคิดที่ปรากฏในผลงาน ส่งผลให้ผู้สร้างสรรค์ผลงานที่นำความคิดของผู้อื่นมาใช้ประโยชน์ได้ชื่อว่าลอกเลียนความคิด ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดขึ้นได้ยาก และขอบเขตการพิจารณาถึงประเด็นการลักลอบความคิดยังไม่ชัดเจน จึงต้องอาศัย

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่อง เปรียบเทียบปัญหาการลักลอบผลงานทางวิชาการและการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี วงษ์วิจิต และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ปภาศรี บัวสวรรค์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

การพิจารณาเป็นรายกรณีตามความเหมาะสม และหลักฐานความมีอยู่ของความคิดนั้น แต่ในส่วนของกฎหมายลิขสิทธิ์นั้น ให้ความคุ้มครองในส่วนของการแสดงออกซึ่งความคิดที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยกฎหมายก็ไม่ได้บัญญัติให้ชัดเจนว่าจะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ กฎหมายไม่ได้บัญญัติเป็นเงื่อนไขของการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรมว่าจะต้องมีบันทึกของงานอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย ฉะนั้น เมื่องานนั้นเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์พร้อมทั้งความวิริยะอุตสาหะและสติปัญญาของผู้สร้างสรรค์ ก็ไม่มีเหตุผลใดที่กฎหมายจะไม่ให้ความคุ้มครองผลงานนั้น

2.) ประเภทของผลงานที่ได้รับความคุ้มครอง การคุ้มครองงานวรรณกรรมที่ถูกคัดลอกผลงานมีความแตกต่างกับการคุ้มครองงานวรรณกรรมที่ถูกละเมิดลิขสิทธิ์บางส่วน กล่าวคือ หลักเกณฑ์การคัดลอกผลงานให้ความคุ้มครองงานวรรณกรรมทุกชนิด ทุกประเภท กล่าวคือ ไม่ว่าผลงานนั้นจะเป็นงานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นโดยต้องมีการบันทึกของงาน เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน หรือสิ่งพิมพ์ และผลงานที่จัดทำขึ้นโดยไม่ต้องมีการบันทึกของงาน ไม่ว่าจะเป็นปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย หรือสุนทรพจน์ก็ตาม เพราะเมื่อมีการแสดงผลงานออกมาด้วยวิธีแสดงเป็นลายลักษณ์อักษรหรือคำพูดนั้น ก็ย่อมได้รับความคุ้มครองแล้ว และผลงานที่ได้รับความคุ้มครองตามหลักเกณฑ์การคัดลอกผลงานนั้นอาจเป็นทั้งผลงานที่กฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครองหรือไม่ก็ได้ ไม่ว่าผลงานที่นำมาอ้างอิงนั้น จะเป็นงานที่ไม่มีลิขสิทธิ์โดยกฎหมาย หรืองานที่ไม่มีลิขสิทธิ์โดยสภาพ หรืองานอันมีลิขสิทธิ์ที่หมดอายุการคุ้มครองแล้ว แม้จะไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่ก็อาจเป็นการคัดลอกผลงานได้หากปราศจากการอ้างอิงที่ถูกต้อง แต่ในส่วน of กฎหมายลิขสิทธิ์นั้น งานวรรณกรรมที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายนั้น จะต้องมีการแสดงออกมาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งกฎหมายก็ไม่ได้บัญญัติให้ชัดเจนว่าจะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ กฎหมายไม่ได้บัญญัติเป็นเงื่อนไขของการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรมว่าจะต้องมีบันทึกของงานอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย ฉะนั้น เมื่องานนั้นเกิดจากการริเริ่มพร้อมทั้งความวิริยะอุตสาหะและสติปัญญาของผู้สร้างสรรค์ก็ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ อย่างไรก็ตาม ก็มีใ้ว่างานวรรณกรรมทุกชนิดจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เนื่องจากต้องพิจารณาประกอบควบคู่กับหลักเกณฑ์ที่ว่า งานวรรณกรรมนั้นยังต้องเป็นงานที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ตามมาตรา 7 หรือสิ่งที่ไม่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์โดยสภาพ ตามมาตรา 6 วรรคสอง อันได้แก่ ความคิด ขั้นตอน กรรมวิธี ระบบ วิธีใช้หรือทำงาน แนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ หรืองานอันมีลิขสิทธิ์ที่หมดอายุความคุ้มครอง หรืองานที่เจ้าของสละลิขสิทธิ์อีกด้วย

3.) หลักการลักลอบผลงานไม่ได้กำหนดระยะเวลาในการคุ้มครองผลงาน หรือความคิด กระบวนการ ข้อเท็จจริง และแนวคิดต่างๆ จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักการลักลอบผลงานให้ความคุ้มครองงานสร้างสรรค์ไม่จำกัดอายุการคุ้มครอง ในส่วนของกฎหมายลิขสิทธิ์นั้น สำหรับงานวรรณกรรมได้กำหนดอายุ คุ้มครองเป็นระยะเวลาตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์และคุ้มครองต่อไปอีก 50 ปี ภายหลังจากผู้สร้างสรรค์ถึง แก่ความตาย

4.) สิทธิของเจ้าของผลงาน ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรมย่อมมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำ คัดแปลง เผยแพร่ผลงานต่อสาธารณชน และให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น รวมไปถึงการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิในการทำซ้ำ คัดแปลง หรือเผยแพร่ผลงานของตน โดยจะกำหนด เงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แต่เงื่อนไขนั้นจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรม ไม่ได้ เช่นนี้หากผู้ใดได้ทำซ้ำหรือคัดแปลงงานวรรณกรรมของตัวเอง ย่อมไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์เพราะผู้นั้นมีสิทธิตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ แต่หลักเกณฑ์การลักลอบผลงานนั้น ในบางกรณีแม้จะเป็นการกระทำ ต่อผลงานของเจ้าของผลงานเองก็ตาม ก็อาจเป็นการลักลอบผลงานได้หากการทํานั้นปราศจากการอ้างอิง แหล่งข้อมูลที่ถูกต้อง ซึ่งการกระทำนั้นเรียกว่า การลักลอบผลงานตนเอง หรือ self plagiarism ซึ่งผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการลักลอบผลงานตนเองนั้นไม่ใช่ตัวผู้ประพันธ์งานวรรณกรรม ซึ่งเป็นผู้ทรงลิขสิทธิ์ใน ผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดการลักลอบผลงานตัวเอง เนื่องจากผลงานที่เกิดจากการลักลอบผลงานตัวเองเป็น ผลงานของตัวผู้สร้างสรรค์เอง แต่กลับเป็นสำนักพิมพ์ ที่เป็นผู้ตีพิมพ์งานวรรณกรรมขึ้นเดียวกันตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไป กล่าวคือ เมื่อสำนักพิมพ์ทำการตีพิมพ์ เผยแพร่ จัดจำหน่ายงานวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน อาจ ส่งผลให้สำนักพิมพ์ที่ทำการตีพิมพ์งานวรรณกรรมอย่างเดียวกันนั้นอาจเป็นผู้ฟ้องร้องเป็นคดีละเมิดลิขสิทธิ์ ในงานวรรณกรรมอย่างเดียวกันที่ถูกตีพิมพ์ เผยแพร่พร้อมกัน โดยกล่าวอ้างถึงสิทธิการเผยแพร่ จัดจำหน่าย ผลงานสร้างสรรค์ที่สำนักพิมพ์ได้รับสิทธิจากผู้สร้างสรรค์ ดังนั้น เป็นที่เชื่อได้ว่าในมุมมองของการลักลอบ ผลงาน แม้ตัวผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรมจะได้อนุญาตให้สำนักพิมพ์แห่งหนึ่งมี สิทธิในการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานแล้ว หากตัวผู้ประพันธ์นำผลงานขึ้นเดียวกันไปอนุญาตให้สำนักพิมพ์อีก แห่งหนึ่งมีสิทธิตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานเดิมซ้ำอีก แม้การกระทำนั้นจะไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์แต่ผู้เดียวของ เจ้าของลิขสิทธิ์ที่จะทำซ้ำ คัดแปลง เผยแพร่ผลงานต่อสาธารณชน หรืออนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิดังกล่าว นั้น ของตนก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำเช่นนี้ของเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมเป็นการลักลอบผลงานตนเอง หรือ self-Plagiarism แล้ว เช่นนี้ เพื่อป้องกันการลักลอบผลงานตัวเอง ทางสำนักพิมพ์ซึ่งเป็นผู้รับพิจารณางาน วรรณกรรม จึงกำหนดกติกาการพิจารณาผลงานว่า ต้นฉบับที่ส่งมาเพิ่มเพื่อพิจารณาต้องไม่เคยถูกตีพิมพ์ หรือถูกเผยแพร่โดยสำนักพิมพ์อื่นมาก่อน

ประเด็นที่สอง การเปรียบเทียบปัญหาเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบของการกระทำลักลอบผลงานกับการละเมิดลิขสิทธิ์

1.) ลักษณะของการกระทำ โดยการกระทำที่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ คือ การนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการทำซ้ำ ดัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของผลงานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ ในขณะเดียวกัน การกระทำที่ถือว่าเป็นการลักลอบผลงาน หรือ Plagiarism คือ การคัดลอกผลงาน หรือความคิดของผู้อื่นโดยไม่มีการอ้างอิงแหล่งที่มาที่ถูกต้อง หรือเรียกได้ว่าเป็นการแอบอ้างผลงานเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเป็นงานสร้างสรรค์ของตน เรื่องที่น่าสนใจคือ การ Rewrite หรือ การปรับปรุงงานเขียนใหม่ ไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการทำซ้ำ เพราะไม่ใช่การคัดลอกหรือเลียนแบบงานเขียนต้นฉบับ แต่เกิดจากการที่ผู้เขียนใช้เวลากับการอ่านเนื้อหาเดิมให้เข้าใจ และเมื่อเข้าใจแล้วผู้เขียนก็สามารถอธิบายได้ใหม่ ในรูปแบบสำนวนภาษาและจังหวะที่ต่างไปจากเดิม ทำให้ความรู้สึกที่ผู้อ่านจะได้รับเปลี่ยนไป ซึ่งนับว่าเป็นงานที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มขึ้นเองของผู้เขียน หรือ ผู้ Rewrite โดยมีได้ทำซ้ำ หรือลอกเลียนงานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่นโดยมิได้รับอนุญาต แต่อย่างไรก็ตาม การ Rewrite อาจเป็นการดัดแปลงงานวรรณกรรมได้ หากเป็นการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมงานเขียนในส่วนอันเป็นสาระสำคัญของงานต้นฉบับ โดยปราศจากการริเริ่มขึ้นเองของผู้เขียน แต่เมื่อนำการ rewrite งานวรรณกรรมมาเปรียบเทียบกับ การลักลอบผลงาน (Plagiarism) ประเภทการถอดความ (Paraphrasing) แล้ว แม้การ rewrite จะไม่เป็นการกระทำที่ละเมิดลิขสิทธิ์โดยการทำซ้ำหรือดัดแปลงงานวรรณกรรมต้นฉบับ แต่การ rewrite อาจจะเข้าข่ายเป็นการลักลอบผลงานประเภทการถอดความได้ เนื่องจากการถอดความมีความหมายใกล้เคียงกับการ rewrite ถ้าหากว่าการ Rewrite ปราศจากการอ้างอิง หรือแสดงแหล่งที่มาของข้อมูลที่ต้องการ ซึ่งวิธีการหลีกเลี่ยงการคัดลอกแบบถอดความคือ ผู้เขียนที่ทำการถอดความจะต้องระบุแสดงที่มาของงานต้นฉบับให้เหมาะสม

2.) รูปแบบการกระทำละเมิดลิขสิทธิ์ มีด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ การละเมิดลิขสิทธิ์โดยตรงหรือการละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น และการละเมิดลิขสิทธิ์โดยอ้อมหรือการละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นรอง เมื่อนำหลักการละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นรองมาเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์การลักลอบผลงาน (Plagiarism) มีประเด็นที่น่าพิจารณา 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ การพิจารณาถึงความรู้หรือไม่รู้ของผู้กระทำ กรณีนี้เชื่อได้ว่าการกระทำลักลอบผลงานนั้นไม่ได้พิจารณาถึงความรู้หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงของผู้กระทำที่ว่าผลงานที่นำมาแอบอ้างจะมีลิขสิทธิ์หรือไม่ เนื่องจากการกระทำลักลอบผลงาน คือ การที่บุคคลหนึ่งแอบอ้างผลงานหรืองานเขียนของบุคคลอื่นคนหนึ่ง มาใช้ในผลงานหรืองานเขียนของตน โดยปราศจากการอิงแหล่งที่มาของงานต้นฉบับนั้น เพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจว่า ผลงานหรืองานเขียนนั้นตนเป็นผู้สร้างสรรค์โดยใช้ความคิดริเริ่มของตนเอง ทั้งนี้ ไม่ว่า

บุคคลนั้นมีเจตนาหรือไม่มีเจตนาที่จะกระทำการลักลอกผลงานหรือไม่ก็ตาม ประกอบกับการลักลอกผลงานให้ความคุ้มครองผลงานทุกประเภทไม่ว่าผลงานนั้นจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์หรือไม่ประเด็นต่อมาคือ การพิจารณาเรื่องการกระทำเพื่อหาทำไร กรณีนี้เห็นได้ว่า การกระทำลักลอกผลงานนั้นไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงจุดประสงค์หรือเจตนาพิเศษของผู้ลักลอกผลงานว่าจะต้องเป็นการกระทำเพื่อหาทำไรหรือไม่ เนื่องจากรูปแบบของการกระทำลักลอกผลงานนั้นคือการแอบอ้าง หรือการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ในผลงานของตนโดยปราศจากการอ้างอิงแหล่งที่มา ซึ่งมักเกิดขึ้นบ่อยในงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานวรรณกรรม หรืองานวรรณกรรมนั้นอาจจะไม่มีลิขสิทธิ์ก็ตามย่อมเกิดการลักลอกผลงานได้ถ้าไรซึ่งการอ้างอิงที่ถูกต้อง โดยการแอบอ้างผลงานหรือการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้นี้ สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในวงการการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการทำรายงานส่งอาจารย์ในโรงเรียน การทำวิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์ในมหาวิทยาลัย หรือการเอกสารประกอบการเรียน ตำรา หรือวิจัยในระดับอาจารย์ผู้สอน ซึ่งแม้การกระทำเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อการศึกษาหรือวิจัย อันเป็นการกระทำที่เข้าลักษณะข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ก็ตาม แต่อย่างไรก็ดี หากการกระทำต่อผลงานดังกล่าวปราศจากการอ้างอิงแหล่งที่มาของผลงานต้นฉบับที่ถูกต้อง การกระทำข้างต้นย่อมเป็นการลักลอกผลงานทางวิชาการ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้กระทำเพื่อหาทำไรก็ตาม

ประเด็นสุดท้ายที่สาม เปรียบเทียบปัญหาเกี่ยวกับการอ้างข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์และการใช้งานอย่างเป็นธรรม

โดยปรัชญาการคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้นมิใช่เป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังเป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะชนที่จะได้มีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทนเป็นค่าลิขสิทธิ์ด้วย เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์กับการคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะชนในระหว่างอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ซึ่งเห็นได้จากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ภายใต้บทบัญญัติว่าด้วยข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์และการใช้งานอย่างเป็นธรรม (fair use) สำหรับงานวรรณกรรม มาตรา 32 วรรคสอง (1) กำหนดให้การวิจัยหรือศึกษางานอันมีลิขสิทธิ์อันมิใช่การกระทำเพื่อหาทำไรเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ เช่น ทำสำเนาจากหนังสือ หรือตำรา หรือเอกสารทางวิชาการซึ่งเป็นงานวรรณกรรมอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่นเพื่อใช้ประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์ ซึ่งการถ่ายเอกสารหนังสือทั้งเล่มโดยร้านถ่ายเอกสาร เพื่อเตรียมไว้ให้นักศึกษานั้น เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ และแม้นักศึกษาจะว่าจ้างร้านถ่ายเอกสารให้ดำเนินการให้ถ่ายหนังสือทั้งเล่ม ก็เห็นว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์เช่นกัน เพราะการถ่ายหนังสือทั้งเล่มย่อมไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้

งานอันมีลิขสิทธิ์อย่างเป็นธรรม ส่วนการถ่ายเอกสารหนังสือบางส่วนโดยนักศึกษานั้น ต้องเป็นการถ่ายบางส่วนในลักษณะที่เป็นการใช้ที่เป็นธรรม ไม่กระทบต่อการแสวงหาประโยชน์จากลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร จึงจะถือว่าเข้าข้อยกเว้นของการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่อย่างไรก็ดี ข้อยกเว้นตามมาตรา 32 วรรคสองนั้น ต้องอยู่ภายใต้มาตรา 32 วรรคแรก ด้วย คือ จะต้องเป็นการกระทำที่ไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์อีกประการที่สำคัญสำหรับงานวรรณกรรมและการลักลอกผลงานคือการกล่าว คัด ลอก เลียน หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควรจากงานอันมีลิขสิทธิ์ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้นมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าการกระทำดังกล่าวไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร ซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญา ได้วางหลักเกณฑ์เรื่องปริมาณการใช้งานลิขสิทธิ์ ไว้ในหนังสือคู่มือการใช้งานลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรม สำหรับงานวรรณกรรมหรือสิ่งพิมพ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 กรณีคือ 1.) การทำสำเนา 1 ชุด สำหรับผู้สอนเพื่อใช้ในการสอนหรือเตรียมการสอน หรือเพื่อใช้ในการวิจัย และ 2.) การทำสำเนาจำนวนมากเพื่อใช้ในห้องเรียน สามารถทำได้ไม่เกิน 1 ชุดต่อนักเรียน 1 คน โดยผู้สอน เพื่อใช้ในการสอนหรือการอภิปรายในห้องเรียน โดยสำเนาที่สร้างขึ้นจะต้องไม่ยาวจนเกินไป และต้องมีการระบุรับรู้ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ไว้ในสำเนาทุกฉบับด้วย

ทั้งนี้ กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาว่าด้วยเกณฑ์การใช้ลิขสิทธิ์ที่เป็นธรรมในการเรียนการสอน ว่าต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการใช้งานลิขสิทธิ์ทั้งหมด 4 ประการประกอบกัน คือ 1.) ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์และความเหมาะสมในการใช้งานลิขสิทธิ์ 2.) คำนึงถึงลักษณะของงานอันมีลิขสิทธิ์ 3.) คำนึงถึงปริมาณการใช้งานและสัดส่วนของงาน และ 4.) คำนึงถึงผลกระทบต่อการตลาดหรือค่าของงานอันมีลิขสิทธิ์

จากการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการลักลอกผลงานทางวิชาการและการละเมิดลิขสิทธิ์งานวรรณกรรม ผู้ศึกษาเห็นว่ามิข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1.) ในปัจจุบันพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ยังไม่มีกำหนดอัตราความคล้ายคลึงในงานวรรณกรรมอันเป็นเหตุให้เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ อันเป็นอัตราร้อยละของความคล้ายคลึงกันระหว่างงานวรรณกรรมตั้งแต่ 2 ขึ้นขึ้นไป แต่ในขณะเดียวกัน หลักเกณฑ์การลักลอกผลงานกำหนดอัตราความคล้ายคลึงของงานสร้างสรรค์ที่มีความคล้ายคลึงกับผลงานสร้างสรรค์เดิม ไม่ว่าจะเป็นผลงานของผู้อื่น หรือผลงาน

ของตัวผู้สร้างสรรค์เองได้ไม่เกินร้อยละ 30 ของเนื้อหาทั้งหมดในงานที่สร้างสรรค์ใหม่ ดังนี้ จากการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1908/2546 งานวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่สามารถมีความคล้ายคลึงกับงานวรรณกรรมเรื่องอื่นได้ไม่เกินร้อยละ 20 ทั้งนี้ หากได้มีการกล่าวถึงผลงานอื่นต้องมีการอ้างอิงถึงผลงานที่ถูกกล่าวอ้างอันเข้าลักษณะการใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Use) ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม หากความคล้ายคลึงของเนื้อหาวรรณกรรมนั้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาสาระที่สำคัญ แม้จะอัตราความคล้ายคลึงจะไม่เกินอัตราร้อยละ 20 แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการคัดลอกหรือเลียนงานของผู้อื่นเกินสมควร

2.) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ควรมีการกำหนดปริมาณการใช้งานอันลิขสิทธิ์อย่างเป็นธรรม (Fair Use) สำหรับงานอันมีลิขสิทธิ์แต่ละประเภท ในส่วนของงานวรรณกรรม เช่น 1 บท (chapter) จากหนังสือ 1 เล่ม หรือ บทความ (article) 1 บทความวารสาร เพื่อพิจารณาถึงคำว่า ตามสมควรหรือเกินสมควรในเบื้องต้น เนื่องจากมาตรา 32 วรรคสอง (1) กำหนดให้ การวิจัยหรือศึกษางานอันมีลิขสิทธิ์อันมิใช่การกระทำเพื่อกำไรเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่ยังไม่มีการกำหนดถึงปริมาณการนำมาใช้งานว่าจะนำมาใช้ได้มากน้อยเพียงใด คงมีแต่การวางหลักว่าต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร แต่อย่างไรก็ตาม การแก้ไขพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์โดยการกำหนดปริมาณการใช้งานอันลิขสิทธิ์อย่างเป็นธรรม (Fair Use) สำหรับงานวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น อาจเป็นการลดทอนความยืดหยุ่นของการบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้น จึงควรจัดทำในรูปแบบของคู่มือพิจารณาประกอบมากกว่าการแก้ไขหรือเพิ่มเติมลงไปในตัวบทของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

3.) การคุ้มครองตามหลักการลักลอบผลงานเป็นเพียงหลักทางศีลธรรมจรรยาอันมีสภาพบังคับน้อยกว่ากฎหมาย ผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีการตรากฎหมายแยกต่างหากจากกฎหมายลิขสิทธิ์ โดยอาจตราเป็นพระราชบัญญัติว่าด้วยจริยธรรมการลักลอบผลงานทางวิชาการ เพื่อแก้ปัญหาการลักลอบผลงานในส่วนที่กฎหมายลิขสิทธิ์คุ้มครองมาไม่ครอบคลุม และเพื่อป้องปรามการลักลอบผลงานดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตามการตรากฎหมายดังกล่าวก็ควรคำนึงถึงประโยชน์ของสาธารณะชนที่จะได้มีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากผลงานด้วย เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองประโยชน์ของเจ้าของผลงานกับการคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณะชน

เอกสารอ้างอิง

- กัญจนา บุญเกียรติ. การคัดลอกงานวิชาการและวรรณกรรม (plagiarism). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- คะนิง ภาไชย. หลักกฎหมายทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายลิขสิทธิ์ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2532.
- จักรกฤษณ์ ควรพจน์. กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และเครื่องหมายการค้า. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545.
- จิรประภา มากกลิ่น. คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2549.
- รัชชัย สุขผลศิริ. คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2539.
- พิศวาท สุคนธ์พันธ์. ความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2552.
- มานิตย์ จุมปา. เขียนผลงานทางวิชาการอย่างไรไม่ละเมิดลิขสิทธิ์และไม่ลักลอกผลงาน (Plagiarism). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.
- อรพรรณ พันธ์พัฒนา. คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- อำนาจ เนตยสุภา และชาญชัย อารีวิทยาเลิศ. คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556.